

**BORIS
JOHNSON**

**FAKTOR
CHURCHILL**

MUŽ, KTERÝ PSAL DĚJINY

 KNIHA ZLIN

Copyright © Boris Johnson, 2014
Translation © Pavel Bakič, 2016

ISBN 978-80-7473-439-7

Kapitola první

Nabídka od Hitlera

Pokud vás zajímá jeden z rozhodujících okamžiků poslední světové války a zároveň chvíle, kdy se lámaly dějiny celého světa, následujte mě. Zamíříme do ošumělé místnůstky v Dolní sněmovně – nejdřív nahoru po schodech, potom starými rozvrzanými dveřmi do potměšlé chodby a jsme tam.

Je nabíledni, že místnost na plánech Westminsterského paláce z bezpečnostních důvodů nenaleznete, a ani průvodce obyčejně neumluvíte, aby vás do ní zavedli. Přísně vzato už ve své původní podobě ani neexistuje, padla totiž za oběť nacistickému bombardování. Její místo však zaujala poměrně věrná rekonstrukce.

V takovémto a podobných zákoutích se ministerští předsedové nebo předsedkyně setkávají s kolegy z Dolní sněmovny. O interiéru se není potřeba příliš rozepisovat, místnost je zařízena zcela předvídatelně.

Představte si všudypřítomné čalounění ze zelené kůže s mosaznými knoflíky, deštění z dubového dřeva s výraznou kresbou, tapety navržené Puginem a několik grafik visících poněkud našikmo. A představte si kouř, protože se bavíme o odpoledni 28. května 1940, tedy o éře, kdy byl tabák pro velkou část politiků, hrdinu tohoto životopisu nevyjímaje, neodmyslitelným průvodcem.

Můžeme předpokládat, že dělená okna nepropouštěla mnoho slunečního světla; přesto by většina běžných občanů hlavní osoby jednání hravě poznala. Účastníků bylo celkem sedm a dohromady tvořili britský válečný kabinet.

Kritičnost situace, ve které se nacházeli, nám může přiblížit skutečnost, že poslední tři dny zasedali téměř nepřetržitě. Od 26. května se jednalo už o devátou schůzku a existenční otázka, před kterou společně s celým světem stáli, prozatím zůstávala nerozřešená.

Schůzi předsedal premiér Winston Churchill. Po jednom boku mu seděl Neville Chamberlain, paličatý ex-premiér s vysokým límcem a hustým knírem, kterého Churchill na postu ministerského předsedy vystřídal bez velkých servítků. Bývalý premiér čelil výčitkám, ať už spravedlivým, nebo nespravedlivým, že podcenil hrozbu představovanou Hitlerem a že může za nezdar appeasementu. Když nacisté na začátku měsíce vyhnali z Norska britské síly, odsákával to právě Chamberlain.

Zasedání se dále účastnil lord Halifax, vysoký, pohublý ministr zahraničí, který měl od narození zakrnělou levici a maskoval to černou rukavicí. Dorazil i Archibald Sinclair, předseda Liberální strany, které dal Churchill kdysi vale. Přítomni byli také Clement Attlee a Arthur Greenwood, zástupci Labouristické strany, proti níž mířily některé z nejjedovatějších Churchillových invektiv. Nechyběl ani sir Edward Bridges, který jako vedoucí úřadu vlády pořizoval záznam.

S velice prostě znějící otázkou, která před nimi stála, si přítomní lámali hlavu už několik dní a čelili přitom přívalu stále černějších zpráv. Nikdo ji nepoložil nahlas, ale všichni věděli, jak zní. Má Británie bojovat? Je rozumné, aby mladí britští vojáci umírali ve válce, která je podle všeho předem prohraná? Mají Britové

raději vyjednat dohodu, která by mohla zachránit život až stovkám tisíc lidí?

Pokud by ji tehdy vyjednali a britským odstoupením z bojů válku de facto ukončili, nezachránili by tím v důsledku miliony životů po celém světě?

Mám za to, že se v mé generaci – o generaci mých dětí ani nemluvě – nenajde mnoho těch, kdo si uvědomují, jak těsně nás nastolený scénář minul, s jakou střízlivostí a logikou mohla Británie roku 1940 složit zbraně. Našly se vlivné hlasy volající tehdy ve vsí vážnosti po „vyjednávání“.

Není obtížné pochopit, z čeho se jejich úvahy rodily. Zprávy z Francie nebyly pouze špatné, nýbrž neuvěřitelně špatné a odnikud nekynula sebemenší naděje, že by se na tom mělo něco změnit. Německé jednotky se řítily k Paříži a francouzskou obranu prorážely tak snadno, až to skutečně vypadalo, že patří k nové nadřazené rase bojovníků vyznačujících se mimořádným fanatismem a efektivitou. Hitlerovy tanky se nepřihrnuly pouze přes nížiny na severu, ale i přes ardenské rokle, považované dosud za nepřekonatelné. Maginotova linie stála jen za posměch, jednoduše ji obešly.

Francouzští generálové byli k politování: bělovlasí rozklepaní staříci, kteří s *képis* na hlavě vypadali jako inspektor Clouseau. Pokaždé, když se někde pokusili zaujmout obrannou linii, zjistili, že už na ně Němci nějakou záhadou čekají, a pak se z nebe snesly stuky kvílející jako meluzína a tanky se zase rozjely.

Britský expediční sbor skončil obklíčený u přístavů na břehu kanálu La Manche. Jeho krátký pokus o protiútok Němci odrazili a teď vojáci čekali u Dunkerku na evakuaci. Kdyby Hitler poslechl svoje generály, mohl nás tehdy rozdrtit: stačilo, aby na rychle se zmenšující a v podstatě bezbranné území vyslal tanky nepřemožitelného generála Guderiana. Ten by pozabíjel nebo

zajal většinu britských ozbrojených sil a naše země by se bez nich nevz mohla na hmatatelný odpor.

Místo toho přelétala luftwaffe nízko nad plážemi a ostřelovala je z palubních kanónů. Britští vojáci pluli ve vodě tvářemi dolů nebo z enfieldek nadarmo pálili k obloze. Pumpy ze střemhlavých bombardérů je trhaly na kusy. Ten den, 28. května, se přinejmenším generálům a politikům, když už ne široké veřejnosti, zdálo velice pravděpodobné, že Británie přijde o většinu svých vojáků.

Válečný kabinet přihlížel nejhorší potupě, jakou britské ozbrojené síly zažily od ztráty amerických kolonií, a podle všeho ji neměl jak zvrátit. Při pohledu na mapu Evropy, která se válečnému kabinetu naskýtala, tuhne krev v žilách.

Už před dvěma lety došlo k anšlusu Rakouska. Československo zaniklo. Polsko bylo na kolenou. A za posledních pár týdnů se Hitlerova sbírka trofejí ještě děsivě rozrostla. Při záboru Norska hravě přechytračil Brity (mezi nimi i Churchilla), kteří celé měsíce vymýšleli plán na odvrácení invaze. Dánsko mu padlo do rukou za necelé čtyři hodiny.

Nizozemsko kapitulovalo. Belgický král zbaběle vztyčil bílý prapor právě minulou půlnoc. A každou hodinou se vzdávaly další a další francouzské jednotky. Některé předtím svedly zuřivý, hrdinný boj, jiné se osudu podrobily se skličující odevzdaností.

Nejpodstatnější geostrategický fakt měsíce května 1940 zněl, že Británie a její impérium zůstaly samy. Realisticky vzato nemohly odnikud očekávat pomoc, alespoň ne v nejbližší době. Italové stáli proti nám. Fašistický vůdce Mussolini uzavřel s Hitlerem Ocelový pakt a chystal se po boku německých vojsk zapojit do bojů, veden dojmem, že Hitlerova porážka nepřichází v úvahu.

Rusové podepsali odpudivý pakt Molotov–Ribbentrop, kterým si s nacisty rozdělili Polsko. Američané pochopitelně na možnost dalších bojů v Evropě reagovali alergicky: v první světové válce přišli o více než padesát šest tisíc mužů, a pokud připočteme oběti španělské chřipky, pak více než sto tisíc. Nenabízeli nic než polohlasně a zpovzdálí vyjadřovanou solidaritu; navzdory Churchillovým prohlášením, při kterých vlastně jen dával průchod svým zbožným přáním, neexistoval jediný náznak toho, že by se americká kavalerie měla zničehonic objevit na obzoru.

Všichni v místnosti si dovedli představit, jaké důsledky bude mít, jestliže z boje neustoupí. O válce věděli první poslední. Někteří z nich zažili nasazení v předchozím světovém konfliktu: hrůzyplné vzpomínky, které na něj svět choval, byly teprve dvaadvacet let staré, nestihla uplynout ani taková doba, jaká nás dnes dělí od první války v Zálivu.

V celé zemi se sotva našla rodina, která by tehdy někoho neoplakala. Chtít po Britech, aby totéž podstoupili zas – bylo by to správné? Bylo by to spravedlivé? A čemu by to posloužilo?

Podle záznamů ze zasedání se zdá, že schůzi víceméně zahájil Halifax. Šel přímo k věci a zopakoval, co hlásal několik posledních dní.

Působil impozantně. Byl vysoký, velice vysoký: díky svým sto devadesáti pěti centimetrům čněl nad Churchilla zhruba o čtvrt metru, což však u jednacího stolu zase takovou výhodu nejspíš nepředstavuje. Se zářným prospěchem vychodil Eton College a pyšnil se klenu­tým čelem výborně se hodícím k absolventovi oxfordské koleje All Souls. (Nezapomínejme, že Churchill na univerzitu vůbec nechodil a že ho na Královskou vojenskou akademii v Sandhurstu přijali až napotřebí.) Pokud můžeme usuzovat z dobových filmových

záznamů, hovořil Halifax tiše a melodicky, byl s úsečnou dikcí odpovídající jeho době a postavení. Na svět hleděl zpoza ne právě tenkých brýlí, a pakliže chtěl svým slovům dodat na důrazu, možná pozvedal lehce zařatou pravou pěst.

Přetlumočil vzkaz z italské ambasády: nyní je prý ta pravá chvíle, aby Británie využila Itálii jako prostředníka v jednáních. Zprávu mu předal sir Robert Vansittart – zmínit jeho jméno byl chytrý tah, jelikož tento diplomat proslul ostrými protiněmeckými postoji a odmítáním ústupkové politiky. Vzkaz tudíž dorazil zaobalený do tak vábivého a vkusného hávu, jak jen to šlo. Jeho podstata však byla nad slunce jasná.

Nešlo o pouhý Mussoliniho pokus o sblížení, ale jednoznačně také o signál od jeho významnějšího spojence. O sondu vyslanou Hitlerem do Whitehallu a do samého srdce Dolní sněmovny. Churchillovi bylo jasné, jak se věci mají. Věděl, že zoufalý francouzský premiér je právě v Londýně, ba i to, že před okamžikem obědval s Halifaxem.

Monsieur Paul Reynaud si uvědomoval, že je Francie poražená. Jednoznačně vnímal to, čemu se jeho britské protějšky zdráhaly uvěřit: že francouzská armáda připomíná mistra origami, který téměř nadpřirozenou rychlostí neskládá papír, ale zbraně. Chápal, že se na něj bude vzpomínat jako na jednu z nejzavrženíhodnějších postav francouzských dějin, a věřil, že pokud Brity také přesvědčí k vyjednávání, přenese se část jeho ponížení na ně, a především se potom povede dohodnout pro Francii příznivější podmínky.

Výzva vzešla od německého diktátora, doručená Italy a podporovaná Francouzi vlastně sdělovala následující: že se má Británie vzpamatovat a přizpůsobit se skutečnosti. Nevíme, jak přesně zněla Churchillova odpověď, k dispozici máme jen lakonické a možná poně-

kud umraveně shrnutí sira Edwarda Bridgese. Nevíme, jakým dojmem premiér tehdy odpoledne na své kolegy působil, můžeme to však poměrně dobře odhadnout.

Dobové zdroje se shodují, že na Churchillovi už se projevovalo vyčerpání. Bylo mu šedesát pět let a své asistenty a generály doháněl k šílenství. Měl totiž ve zvyku pracovat za pomoci brandy a dalšího silného pití do brzkých ranních hodin, dožadovat se při tom listin a informací z nejrůznějších koutů Whitehallu, a dokonce svolávat schůzky na dobu, kdy většina příčetných mužů leží s manželkou v peřinách.

Strojil se do svých podivných viktoriánsko-edvardovských šatů – v černé vestičce, pruhovaných kalhotách a s hodinkami na zlatém řetězu působil jako nějaký hřmotný komorník z *Panství Downton*, který si uhnal kocovinu. Říká se, že byl až nezdravě bledý, a není důvod tomu nevěřit. Ještě si přimysleme doutník, trochu popela v klíně, zatnutou čelist a kapku slin na bradě.

Oznámil Halifaxovi, že si dohodu může strčit za kloobouk. Jak stojí v zápisu: „Premiér konstatoval, že francouzská strana jednoznačně usiluje o dosažení signora Mussoliniho do role prostředníka, přes něhož by s námi mohl vyjednávat Herr Hitler; premiér se tomu odmítá podvolit.“

Přesně si uvědomoval, co se za nabídkou skrývá. Británie vedla s Německem válku už od 1. září předchozího roku. Válku, ve které se brala za svobodu a za své zásady, ve které nejen sebe, ale celé impérium bránila před odpudivou tyraníí a pokud možno usilovala o vytlačení německých vojsk z porobených států. Přistoupit s Hitlerem nebo jeho emisary na „vyjednávání“, zahájit s nimi „rozhovory“, zasednout s nimi k libovolné rozpravě – vždy by to znamenalo totéž.

Churchill si uvědomoval, že v okamžiku, kdy Británie přijme Italy jako prostředníky k jakémukoli jednání,

ochabne její vzdorovitost. Nad jejím územím zavlaže neviditelná bílá vlajka a bojovný duch vyvane.

Tudíž Halifaxovi odpověděl *ne*. Řeklo by se, že tím bude vše dáno: ministerský předseda se vyslovil k tématu rozhodujícímu o bytí či nebytí celého národa. V jiném státě by tím možná debata končila, britské ústavní právo je ale nastavené jinak, ministerský předseda je v něm *primus inter pares*, první mezi rovnými. Do určité míry musí své kolegy strhnout na svoji stranu, a pokud chceme rozumět tónu, v jakém se vládní schůzka nesla, musíme si připomenout, jak křehká byla Churchillova pozice.

Premiérem se stal před necelými třemi týdny a zdaleka nebylo jasné, kolik má u stolu vlastně spojenců. Attlee a Greenwood, zástupci labouristů, stáli jaksi obecně při něm, Greenwood možná výrazněji než Attlee. Totéž se dá říct o liberálu Sinclairovi. Jejich hlasy ale neměly rozhodující váhu. V parlamentu drželi výraznou většinu toryové a Churchillův mandát tak závisel na straně, která si zdaleka nebyla jistá, jak k Winstonu Churchillovi přistupovat.

Od okamžiku, kdy jako mladý konzervativní poslanec nastoupil do parlamentu, se Churchill do vlastní strany satiricky opíral. Potom přeběhl k liberálům, a ačkoli se do rodného hnízda nakonec vrátil, pro nepříjemně mnoho konzervativců zůstával bezpáteřním oportunistou. Před pouhými několika dny uvítali toryové Chamberlaina ve sněmovně ostentativním jáсотem, zatímco Churchillův příchod se dočkal odměřené odezvy. Teď měl Churchill před sebou dva mocné konzervativce, předsedu královské rady Chamberlaina a ministra zahraničí Edwarda Wooda, prvního hraběte z Halifaxu.

Oba už se s Churchilllem v minulosti střetli. Oba měli důvod vidět v něm nejen člověka s výbušným temperamentem, ale z jejich úhlu pohledu také člověka iracionálního a vyloženě nebezpečného.

Jako ministr financí dopálil Churchill Chamberlaina návrhem na snížení daně z nemovitostí využívaných k podnikání. Chamberlain soudil, že by přijetí návrhu nespravedlivě snížilo příjmy místním samosprávám ovládaným konzervativci. A k tomu Churchill Chamberlainovi už celé měsíce, ba roky nasazoval psí hlavu za jeho neschopnost čelit Hitlerovi. Co se týče Halifaxe, ten byl ve třicátých letech indickým místokrálem a musel na vlastní kůži snášet důsledky toho, co vnímal jako Churchillův nabubřelý a šovinistický odpor k čemukoli jen trochu zavánějícímu nezávislostí Indie.

Halifaxovu neoficiální autoritu, kterou pocítoval i Churchill, posilovalo za oněch pochmurných květnových dnů ještě něco. Chamberlain utržil smrtící ránu 8. května, kdy ho velká část toryů odmítla podpořit v otázce Norska, a při klíčové poradě konané den nato se pro Halifaxe vyslovil jako pro svého nástupce. Chamberlain si přál Halifaxe. Král Jiří VI. si přál Halifaxe. Mnozí labouristé ve Sněmovně lordů, a především všichni toryové by mu na premiérském postu dali přednost.

Churchillovi nakonec funkce připadla z jediné příčiny: když Chamberlain svůj post Halifaxovi nabídl, následovaly dvě minuty nesnesitelného ticha a potom odmítnutí. Halifaxe k němu nevedla jen skutečnost, že z nevolené Sněmovny lordů by se mu vláda řídila obtížně. Výslovně uvedl, že si nedovede představit, jak by si byl schopný poradit s nespoutaným živlem jménem Winston Churchill.

Člověku však určitě přidá na sebevědomí, pokud ho král na okamžik považuje za nejvhodnějšího kandidáta na premiéra. Halifax ani navzdory Churchillově očiividné nelibosti nepřestal prosazovat svou. S odstupem času vyznívají jeho návrhy ostudně.

Jejich jádro tvořila myšlenka, že bychom měli zahájit Hitlerem posvěcená jednání s Italy a otevřít je návrhem

na odstoupení některých britských držav. Na schůzce nezaznělo, kterých konkrétně, ale usuzuje se na Maltu, Gibraltar a podíl na provozování Suezského průplavu.

To, že Churchillovi takový postup vůbec nabídl, svědčí o Halifaxově kuráži. Odvděčit se za agresí zahájením rozhovorů? Odevzdat britský majetek Mussolinimu, tomu směšnému diktátorovi a tyranovi chodícímu po světě s vystrčenou bradou a ve vysokých holínkách?

Churchill zopakoval své námitky. Francouzi se nás pokoušejí zavést na cestu, která nás nevyhnutelně dovede k vyjednávání s Hitlerem a ke kapitulaci. Daleko silnější pozici si zajistíme, argumentoval premiér, až odrazíme německý pokus o invazi.

Ale Halifax se nevzdával: nejlepší pozici máme teď, dokud ještě Francie bojuje a luftwaffe nebombarduje naše letecké továrny.

Dnes nás nad Halifaxovým defétismem polévá stud, ale zatvrzelost, se kterou svůj omyl prosazoval, je třeba pochopit a odpustit mu ji. Soustavných snah o zničení jeho reputace jsme si ostatně mohli dosyta užít už od července 1940, kdy vyšli *Viníci* od Michaela Foota, knižní filipika proti appeasementu.

V roce 1937 se vydal Hitlera osobně navštívit, a přestože si v jednu chvíli pamětihodně spletl führera s komorníkem, musíme přiznat, že udržoval hanebně blízké vztahy s Göringem. Oba zbožňovali hon na lišku a Göring svého britského známého – s důvěrností, která by jednomu rozhoupala žaludek – překřtil na „Halalifaxe“. Je ale nesmysl považovat Halifaxe za jakéhosi apologetu nacistického Německa nebo Hitlerovu pátou kolonu v řadách britské vlády. Svým způsobem byl stejný vlastenec jako Churchill.

Domníval se, že přišel na způsob, jak Británii udržet v bezpečí, zachovat její impérium a zachránit lidské životy, a rozhodně v té představě nežil sám. Britská

vládnoucí třída byla zamořená – nebo přinejmenším nápadně prosáklá – zastánci appeasementu a nacistickými sympatizanty. Nešlo jen o Mitfordovy nebo o ty, které si získal domácí aspirant na titul *duce*, fašistický předák sir Oswald Mosley.

V roce 1936 lady Nelly Cecilová konstatovala, že téměř všichni její příbuzní „mají v nacistech zalíbení“, a důvod byl prostý. Ve třicátých letech choval průměrný zazobanec daleko horší obavy z bolševismu a z hrůzostrašné komunistické ideologie přerozdělování než z Hitlera. Dokonce viděli ve fašismu ochranu před rudým nebezpečím – a dostávalo se jim podpory z vysokých politických kruhů.

David Lloyd George navštívil Německo a führer mu tak uhranul, že ho přirovnal k Georgi Washingtonovi. Hitler je „rozený vůdce“, hlásal bývalý britský premiér opojeně. Vyjádřil přání, aby také v Británii „stanul dnes v čele státu podobně znamenitý muž“. Tak mluvil hrdina první světové války! Osobnost, která dovedla Británii k vítězství nad Německým císařstvím!

Nyní se velšský kouzelník s vlasy jako sníh sám nechal okouzlit a z člověka, od kterého se Churchill kdysi učil, se stal defétista každým coulem. A donedávna si s ním notovala i média: *Daily Mail* se dlouho zasazoval, aby Hitler dostal ve východní Evropě volnou ruku a mohl pořádně zatočit s bolševiky. „Nebýt Hitlera,“ psalo se v *Mailu*, „celá západní Evropa by dnes možná po takovém rekovi volala.“

Timesy zastávaly politiku appeasementu tak silně, že jejich šéfredaktor Geoffrey Dawson později popsal, jak v korekturách škrtnal cokoli, co by se Němců mohlo doctknout. Tiskový magnát baron Beaverbrook zašel pro změnu až tak daleko, že Churchillovi zatlhl jeho pravidelný sloupek v *Evening Standardu* se zdůvodněním, že je v něm k nacistům příliš tvrdý. Počestné liberální

kruhy – divadelníci typu Johna Gielguda, Sybil Thorn-dikeové, G. B. Shawa – apelovaly na vládu, aby „zváži-la“ vyjednávání.

Během posledního roku se atmosféra samozřejmě změnila. Protiněmecké nálady se nepřekvapivě vyost-řily a byly teď daleko rozšířenější. Neříkáme tu na Ha-lifaxovu obranu nic než to, že se jeho usilování o mír těšilo podpoře mnoha Britů ze všech společenských vrstev. A tak klíčová rozepře mezi Halifaxem a premié-rem pokračovala i v onu rozhodující hodinu.

Venku panoval teplý a krásný květnový den, v St. James's Parku vyhnaly kaštany dlouhé bílé laty. Uvnitř létal míč z jedné strany hřiště na druhou.

Churchill Halifaxovi sdělil, že jakékoli vyjednává-ní s Hitlerem znamená past a vydá Británii na milost nacistům. Halifax prohlásil, že nechápe, co je na fran-couzských návrzích špatného.

Chamberlain a Greenwood oba přispěli (zbytečnou) poznámkou, že obě možnosti, jak pokračování v boji, tak zahájení rozhovorů, mají svá rizika.

Odbila pátá a Halifax se nechal slyšet, že jeho návr-hy neobsahují nic, co by se byť jen vzdáleně dalo ozna-čit za konečnou kapitulaci.

Churchill se nechal slyšet, že britská šance dostat od protistrany důstojné podmínky je tisíc ku jedné.

Hrozilo, že debata skončí patem. A právě v tu chví-li – podle většiny historiků – provedl Churchill svůj mistrovský tah. Oznamil, že se jednání přerušuje a bu-de pokračovat o sedmé hodině. Pak svolal celý pětadvacetičlenný kabinet, ministry všech resortů – k mno-hým z nich měl z pozice premiéra promluvit poprvé. Posuďte, v jakém se nacházel postavení:

Halifaxe přesvědčit nemohl, stejně jako ho nemohl jednoduše odstranit z cesty nebo ignorovat. Ministr zahraničí měl pouhý den předtím dost troufalosti na

to, aby jeho slova označil za „nehorázný drek“. Kdyby Halifax rezignoval, neměl by Churchill pevnou pozici – jeho první počiny v roli válečného lídra přece jen nevedly zrovna ke slavným vítězstvím. Zásah v Norsku, za který nesl převážnou většinu zodpovědnosti právě on, skončil ošklivým fiaskem.

S rozumnou argumentací selhal. Ovšem čím větší publikum, tím bouřlivější atmosféra – Churchill se tentokrát rozhodl hrát na city. Před shromážděným kabinetem přednesl skutečně úchvatnou řeč, bez náznaku intelektuální zdrženlivosti, kterou byl nucený zachovávat během předchozího jednání v užším kruhu. Byl čas naservírovat „nehorázný drek“ v koňské dávce.

Nejlepší popis, jaký máme k dispozici, pochází z deníku Hughha Daltona, ministra hospodářské války, a nevypadá to, že bychom měli důvod mu nevěřit Churchill začal poměrně klidně:

Důkladně v posledních dnech promýšlím, jestli k mým povinnostem patří úvahy nad tím, zda s oním člověkem [Hitlerem] zahájit jednání.

Nedělejme si ale plané naděje, že pokud se teď pokusíme o smír, obdržíme příznivější podmínky než v případě, že budeme bojovat až do konce. Němci by požadovali naše loďstvo – označili by to za odzbrojení –, naše námořní základny a mnoho dalšího.

Stali bychom se národem otroků, přestože by byla *pro forma* dosazena britská vláda, za jejíž provázky by tahal Hitler a vedl by ji Mosley nebo někdo podobný. Kam by nás něco takového přivedlo? Ale v opačném případě je toho ještě hodně, co máme v záloze a co mluví v náš prospěch.

Zakončil následujícím téměř shakespearovským vyvrcholením:

A jsem přesvědčen, že pokud bych jen na vteřinu zvažoval vyjednávání nebo kapitulaci, jeden každý z vás by se vzbouřil a srazil by mě z mé pozice. Pokud má dlouhý příběh našeho ostrova po takové době skončit, ať skončí teprve tehdy, až se každý z nás bude na zemi zalykat vlastní krví.

Tím přítomné tak pohnul – shodují se Dalton a Leo Amery –, že propukli v jásot a křik a že ho někteří z nich spěchali poplácat po zádech. Churchill debatu nemilosrdně zdramatizoval a převedl do osobní roviny.

Nenabídl žádné diplomatické tanečky. Nabídl volbu mezi obranou vlasti a smrtí, zalknutím vlastní krví. Nabídl řeč, jaká se pronáší v předvečer bitvy, řeč, která v ministrech oslovila jejich vnitřní kmenové válečníky. Když se v sedm sešel užší válečný kabinet, nebylo už o čem debatovat. Halifax ustoupil. Vláda se jednoznačně a halasně postavila za Churchilla.

Během prvního roku od rozhodnutí bojovat a nevyjednávat zahynulo třicet tisíc britských mužů, žen a dětí – téměř do jednoho německou rukou. Pokud zvážíme obě alternativy, ponižující mír a masakr nevinných, jenom těžko si dokážeme představit, že by některý z dnešních britských politiků měl dost kuráže na to, aby zvolil Churchillův přístup.

Ani v roce 1940 by se nenašel nikdo další, od koho bychom mohli očekávat, že se ujme stejné vůdcovské role. Zapomeňte na Attleho, na Chamberlaina, na Lloyda George, a už rozhodně na onoho nejvážnějšího konkurenta, třetího vikomta Halifaxe.

Churchill přiřkl Halifaxovi přezdívku „Holy Fox“, doslova tedy „svatý lišák“. Zčásti proto, že byl Halifax pobožný, zčásti proto, že rád vyjížděl na lov, hlavně však pro jeho lišácky prohnanou mysl. Lišák možná věděl kde co, Churchill však věděl jednu podstatnou věc.

Jeho ochota zaplatit tak vysokou krvavou daň plynula z toho, že byl v konečném úhrnu prozíravější než Halifax. Jeho nezměrná a téměř bezohledná odvaha jednat zásadově mu umožnila nahlédnout, že ačkoli pokračovat v boji bude strašlivé, vzdát se by bylo ještě horší. Měl pravdu. Abychom pochopili proč, představme si květen 1940 bez něj.